

İktisat Politikalarında Israrla Neden Fiyat İstikrarı Amacı?

Doç. Dr. Nadir EROĞLU

Marmara Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

1. Giriş

FED (Federal Reserve Bank- ABD Merkez Bankası) gibi, gelişmiş ülkelerin merkez bankaları ile gelişmekte olan ülkelerin merkez bankalarının oynadığı roller birbirinden oldukça farklıdır. Gelişmiş ülkelerin merkez bankaları uluslararası finansal sermayeyi yönlendirirken, gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları bu tür sermayenin koyduğu kuralları ile yönlendirilir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar özelleştirme, finansal serbestleşme, dışa açılma, vergi reformu, kamu harcamalarının yeniden yapılandırılması (hepsine birden Washington Consensus diyebiliriz) koşulları altında gelişmekte olan ülkeler ile stand-by anlaşmaları yapmak suretiyle bu ülkelerin para ve maliye politikaları üzerindeki denetim haklarını ellerinden alarak bu yönlendirmenin en önemli sac ayaklarını oluştururlar.

Ülkeler kendi içlerindeki finansal sistemi düzenleme yetkilerini kaybettiklerinde, bağımsızlıklarının temel göstergesi olan kendi paralarının değerini kontrol etme güçlerini de yitirirler. Buna egemenlik alanlarındaki para basma yetkileri de dahildir. Nitekim, artık ulusal para arzı değişimleri uluslararası finansal sermayenin karlılık hesaplarına göre belirlenmektedir. Merkez bankalarının bağımsızlığı tartışmalarını da bu çerçevede düşünmek gerekmektedir. Merkez bankalarının bağımsızlaştırılması hikayesi küreselleşmenin en önemli dönemeçlerinden birisidir. Merkez bankalarının bağımsızlaştırılması ulusal ekonomilerin sonunun başlangıcıdır. Önce merkez bankalarını içte bağımsızlaştırmak, ona bir tek fiyat istikrarı hedefi vererek gelişmekte olan ülkelerin asıl gereksinimi olan diğer iktisat politikası hedeflerinden arındırmak ve daha sonra da kendilerine bağımlı hale getirmek uluslararası finansal sermayenin oldukça başarıyla yönettiği bir oyun gibi görünmektedir.

Günümüzde merkez bankalarına bir tek hedef verilmekte (fiyat istikrarı) diğer iktisat politikası hedefleri (işsizliği önlemek, büyüme, ödemeler bilançosu dengesi, gelir dağılımı vs.) göz ardı edilmektedir. Bugün artık merkez bankalarının tek hedefinin fiyat istikrarı olduğu adeta tartışmasız kabul edilmektedir (Çolakoğlu, 2003: 64-66). Bu seçiciliğin temeli, merkez bankalarına fiyat istikrarı dışında bir hedef verilmesinin uygun olmayacağından daha ötesini kapsamaktadır. Uluslararası finans lobisi iktisat politikalarında önceliğin ısrarla fiyat istikrarında olmasını istemektedir.

Bu çalışmada söz konusu argüman çerçevesinde fiyat istikrarının neden öncelikli amaç haline getirildiği ve bununla bağlantılı olarak özellikle Türkiye örneğinden hareketle Merkez Bankası'nın bağımsızlaştırılmasının ne anlama geldiği tartışılmaktadır.

2. Düşük Enflasyon Lobisi

Fiyat istikrarı hedefinin, kalkınma, gelir dağılımı, işsizlik gibi hedeflerin önüne geçmesinin temel nedeni, finansal kesimin iktisat politikaları üzerindeki etkinliğinin artmasıdır. Finans çevrelerinin kazancı finansal varlıkların getirilerinin enflasyon karşısında erimesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Özellikle sabit faizli finansal varlıklarda bu daha da belirgindir. Finans çevreleri düşük enflasyon konusunda çok baskıcıdır. İşsizlik oranındaki azalma, kamu açıklarındaki artma ve büyüme hızındaki artışın enflasyonu artıracağı gerekçesiyle daraltıcı politikalar uygulatılmasında ve faiz oranlarının yükseltilmesinde çok etkin rol oynarlar (Eroğlu, 2002: 36). Aslında finans çevrelerinin iktisat politikaları üzerindeki bu etkisi neoliberal görüşün teorik söyleminden temellenmektedir. Neoliberal yaklaşıma göre, özellikle gelişmekte olan ülkelerde devletin finans alanındaki genişliği (finansal baskı) ve bunun sonucunda bu ülkelerde hisse senedi ve tahvil piyasalarının yerine bankaların egemen olması, kalkınmayı

da engellemektedir. Bu ülkelerdeki yüksek enflasyon, düşük düzeylerde tutulan faizler, yurtiçi tasarrufları dışarıya yönlendirir. Bu yüzden finansal serbestleşme şarttır. Finansal serbestleşme ile kaynak girişi sağlanırken, kaynakların piyasa disiplini içerisinde rekabetçi bir ortamda etkin kullanımını da sağlayacak, finansal yenilikler ise risklerin dağıtılmasını mümkün kılacaktır (Chang ve Grabel, 2005: 193-195). Ancak, şimdiye kadar yaşanan tecrübeler, kaynak girişlerinin uzun vadeli fiziksel yatırımlar yerine, kısa vadeli spekülatif karakterde olması ve bu spekülatif yatırımların ekonomik aktiviteleri sadece geçici olarak büyümesi nedeniyle finansal serbestleşmenin kalkınmaya pozitif etkisinin çok sınırlı olduğunu, kısa sürede sağlanan iyileşmelerin, oluşan finansal kırılgan yapı nedeniyle ortaya çıkan krizler tarafından fazlasıyla alınıp götürüldüğünü göstermektedir. Zaten finans çevrelerinin ısrarla kaynakların piyasa eliyle yönetilmesinin kalkınmaya daha faydalı olacağı tezi, özellikle toplum için gerekli, ancak kar getirmeyen alanlara kimin yatırım yapacağı sorusuna sağlıklı bir cevap getirememektedir. Günümüz gelişmiş ülkelerinin bir kısmının finansal yapılarının gelişim sürecinin başlangıcı, piyasa modelinden çok finans sistemini sıkı sıkıya denetleyen denetim kuruluşları ve merkez bankaları ile güçlü bankacılık ve sigorta sektörü ve yasalarının olduğu bir yapıyı resmetmektedir (ABD). Diğer kısmı ise bu sürece, piyasanın daha az yönlendirildiği, ancak sömürgelerden kaynak transferinin finans sistemini oldukça rahatlattığı bir ortamda başlamıştır (İngiltere). Gelişmekte olan ülkelerin finansal yapıları böyle bir başlangıç şansına sahip değiller. Finans alanındaki serbestleşme, ulusal adımları zaten engellemiş durumda.

Makro dengeyi sağlayan faiz, döviz kuru gibi değişkenler de söz konusu süreç içerisinde klasik işlevlerini yitirmiş bulunuyor. Döviz kurunun cari işlemler dengesi ile olan bağı koparılmış, fon giriş-çıkışlarının belirlediği bir fiyata dönüşmüştür. Benzer şekilde, hisse senedi fiyatındaki yükseliş ya da düşüşlerin ekonominin gidişatı hakkında ne tür bir bilgi verdiği belirsizleşmiş, ulusal gelişme stratejisi gibi iktisat politikalarına ilişkin kavramlar anlamlarını yitirmiştir.

Türkiye’de de 1980’li yılların başında, dünya konjonktürü ile aynı zamanda başlayan süreç

hızla ilerliyor. Sürecin 24 Ocak Kararları ve akabinde, serbest faiz politikası, 32 Sayılı Karar vs. ile devam eden bölümünde en sonuncu büyük adımı T.C. Merkez Bankası’nın özerkleştirilmesi ve kendisine fiyat istikrarı hedefinin teslim edilmesidir.

3. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren yoğunlaşan, Merkez Bankası’nın bağımsızlığı tartışmalarında son nokta, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın en önemli ayağını teşkil eden 4651 sayılı (1211 Sayılı Merkez Bankası Kanunu’nun bazı maddelerini değiştiren) kanun olmuştur (Eroğlu ve Abdullayev, 2005: 79-97). 4651 Sayılı Kanun, Banka’nın kamuya kredi açma olanağını kaldırıyor ve sadece fiyat istikrarı hedefini üstlenebileceğini söylüyor. Böylece, Merkez Bankası’nın Hazine’ye kısa vadeli avans ve kamu iktisadi kuruluşlarına kredi açma görevleri sona erdirilerek Hükümet ile organik bağlantısı koparılıyor ve iktisat politikasının diğer hedefleri üzerinden alınarak para politikasının daha etkin uygulanabilmesi sağlanmaya çalışılıyor.

Peki, Merkez Bankası’nı özerkleştirme çabaları ne anlama geliyor ve T.C Merkez Bankası’nın web sitesinin açılış logosunda da vurgulanan “tek amacın fiyat istikrarı olduğu” sloganının bununla bağlantısı nedir? Aslında, sorunun ikinci kısmı büyük ölçüde yukarıda cevaplanmıştı, ancak konuya, Merkez Bankası’nın hareketlerini izlememizi sağlayan bilançosunu anlamaya çalışarak, daha teknik açıdan bakmak çok daha aydınlatıcı.

Merkez Bankası parayı, bilançosundaki hareketleri sonucu yaratır. Banka’nın para yaratma kaynağı bilançosunun aktifindeki varlıklardır. Varlıkların iki temel unsuru vardır: Dış varlıklar ve iç varlıklar (Eroğlu, 2004: 40-44). Dış varlıklar, ülkenin döviz kazanımları ile ilgilidir. İç varlıklar ise, Merkez Bankası’nın kamuya ve bankalara açtığı kredilerden oluşur. Merkez Bankası’nın kamuya kredi açması, son değişikliklerle ortadan kaldırılmıştır. Bu durumda, Türkiye’de finans kesiminin (bankaların) yeterince gelişmemiş olduğunu düşünürsek, para yaratmanın en temel kaynağı olarak dış varlıklar kalmaktadır. Dış

varlıkların önemli bir bölümü ise IMF kredileri ve sıcak para hareketlerinden (ihracat yoluyla döviz kazanımı da yeterli olmadığından) oluşmaktadır.

Konuya bu açıdan bakıldığında Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, daha çok içe bağımsızlaştırma, dışa bağımlı hale getirme çabası olarak görünmektedir. Çünkü, sıcak para hareketleri ile oluşan bu sürecin, parasal tabanın ulusal öğeler içeren ve direkt Merkez Bankası'nın kontrolünde olan kısmının küçültülmesi para politikasının bağımsız bir şekilde kullanılmasını güçleştirmektedir.

Aslında gelinmek istenen nokta, Merkez Bankası'nın ve ticari bankaların para yaratma gücüne son vererek, para arzının tamamıyla döviz rezervlerine bağlanmasıdır¹. Böylece, ulusal paranın dış değerini sabitleştirerek, ülkeye giren çıkan fonların rizikosunu düşürerek karlılığını artırmak mümkün olacak.

Banka'nın bilançosu incelendiğinde, özellikle 1996 yılından itibaren, piyasalarda ortaya çıkabilecek kısa süreli fiyat hareketlenmelerini önlemeye ve belirsizlikleri azaltmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bunu yaparken de, yukarıda belirtildiği gibi, fiyat istikrarını, emisyon hacmini daraltarak döviz rezervi kadar parayı piyasada tutarak sağlamaya çalışmaktadır. Kullandığı en temel mekanizma ise, dalgalı kur rejimi ve yüksek reel faiz politikasıdır. Bütün az gelişmiş ülke merkez bankaları fiyat istikrarı adı altında sıcak para girişine dayalı büyümeyi bu yolla sağlamaktadırlar. Söz konusu süreç, küresel yapısal uyum politikalarının son noktasıdır (Ertem, 2006).

¹ 2003 yılı başında T.C. Merkez Bankası'nın "2003 Yılı Para ve Kur Politikası Çerçevesi" isimli değerlendirmesinin 33. paragrafında, 2000-2002 Standby'nin para politikasının, "Para Kurulu" benzeri bir para politikası olduğu açıkça söylenmektedir. Para kurulunun esası, ulusal paranın, uluslar arası rezerv bir paraya bağlandığı, ulusal paranın ancak döviz kazanımları kadar yaratılabildiği bir yapı. İlk ortaya çıkışı İngiltere'nin sömürgelerine uygulaması şeklinde. Arjantin örneğini de unutmamak lazım.

4. Sonuç

F. Mishkin, "enflasyon hedeflemesi ortamında diğer hedeflerin dışarıda bırakılmış olmasının açıklanması gereken ve zor bir konu" olduğunu dile getirmektedir. Bir çok iktisatçı bunu para politikasının etkileri konusunda çok daha az emin olunmasına bağlamaktadır. Gerçekten, M. Friedman'ın para ile hedefler arasında ortaya çıkan gecikmelerin yarattığı belirsizlik nedeniyle, para politikasının iyi bir araç olmadığını vurgulaması, hatta E. Phelps ile uzun vadede enflasyon-işsizlik değiş-tokuşunun dahi olmadığını belirtmesi bu yargıyı kuvvetlendirmiştir. Daha da ileri gidilerek, Finn Kydland ve Edwin Prescott, bireylerin, merkez bankasının davranışlarını öğrenerek kısa vadede bile büyüme ve istihdam etkilenmeden enflasyonu artırabileceğini ortaya koymuşlardır.

Ancak bize göre, iktisat politikalarında fiyat istikrarı amacının öncelikli hale gelmesinin temel nedeni, uluslararası finans çevrelerinin oluşturduğu düşük enflasyon lobisidir. Piyasalara ve hükümetlere şu slogan hükmetmektedir: "Kamu açıklarının artması faizleri yükseltir, para arzının artması ve işsizliğin azalması daima enflasyona yol açar, kamu harcamalarındaki artış mutlaka önlenmelidir." Böyle olunca, iktisat politikalarının diğer amaçları rafa kalkmaktadır.

Kaynakça

- CHANG, H. ve GRABEL, I. (2005), *Kalkınma Yeniden*, çev. Emre Özçelik, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÇOLAKOĞLU, B. (2003), "T. C. Merkez Bankası Para Politikasının Güvenilirliği", *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar*, Sayı: 475, Ekim.
- ERTEM, C., "Finans Politik: Türkiye 'Cumhuriyet' Merkez Bankası", *Birgün Gazetesi*, 04/11/2006.
- EROĞLU, N. (2002), "Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerinde Etkileri", *Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar*, içinde, (der.) Alkan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul.
- EROĞLU, N. (2004), *Türkiye'de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemlerinin Analizi*, Der Yayınevi, İstanbul.
- EROĞLU, N. Ve ABDULLAYEV, A. (2005), "CWN Bağımsızlık Ölçütlerinin TCMB'ye Uygulanması", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Ocak .